

Å kunne skilje nynorsk frå bokmål og dialekt

Skriveutvikling hos eit utval elevar frå sjetten til tiande trinn

Av Hjalmar Eiksund

Artikkelen følger utviklinga av skriveferdigheiter hos fem elevar, tre med bokmål og to med nynorsk som hovudmål, i perioden informantane var elevar frå sjetten til tiande trinn i grunnskulen. Primærmaterialet er skuletekstar, samla inn i samarbeid med Normprosjektet (2012–2016). Hovudfokuset i artikkelen er rettskrivingsutviklinga i hovudmål. Målet med studien er å kome nærmare eit svar på kvifor elevar med nynorsk som hovudmål ser ut til å ha fleire rettskrivingsavvik enn elevar med bokmål som hovudmål. I analysen blir talemålsnær skrivning og bokmål trekte fram som vesentlege for denne tendensen. Mot slutten blir ein ny og utvida analysemodell for normavvik presentert, der ulike former for sidemålssamanfall er skilde ut som eigne kategoriar.

1 Innleiing

Målet med denne artikkelen er å få djupare innsikt i korleis samspelet mellom talemålsnær skrivning og bokmålspåverknad kan prege rettskrivinga til elevar med nynorsk som hovudmål. Med det som utgangspunkt ser eg nærmare på utviklinga i rettskriving for fem elevar med ulike språklege bakgrunn i perioden mellom sjetten og tiande trinn.

I læreplanverket (Utdanningsdirektoratet 2013, 2020) blir skriveopp-læringa presentert som ei systematisk utvikling av skrivekompetansen. I kompetansemåla i norsk for grunnskulen blir dei ortografiske reglane introdusert suksessivt gjennom skuleløpet, med full meistring av rettskriving og formverk mot slutten av tiande trinn. Fleire norske rettskrivingsstudiar har undersøkt korleis elevar meistrar rettskriving og formverk. På forskjellig vis fokuserer studiane på overgangen frå fonografisk til ortografisk skrivning, og presenterer måtar å lette overgangen

på for elevar og/eller lærarar (Wiggen 1992; Bråten 2003; Finbak 2004; Skaathun 2007). Undersøkingane støttar seg på ei forståing av at staveferdigheiter utviklar seg stegvis. Slike stegvise inndelingar kan vere nyttige, men mykje tyder likevel på at dei ikkje er heilt dekkande når rettskrivingsutviklinga til elevar med nynorsk som hovudmål skal skildrast. For å forstå dette må ein også sjå til sosiolingvistiske forhold og utbreiinga av nynorsk og bokmål i samfunnet.

Skriveopplæringa i norskfaget omfattar både bokmål og nynorsk, noko som gjer at elevane må innrette seg etter tidvis sprikande ortografiske reglar og praksisar. Forholdet mellom målformene blir likevel berre tematisert i nokre av rettskrivingsstudiane. Somme peikar på at elevar med nynorsk som hovudmål ser ut til å ha fleire utfordringar med rettskriving enn elevar med bokmål som hovudmål, utan at det blir presentert nokon måte å møte desse utfordringane på (Wiggen 1992; Vagle 2005; Matre m.fl. 2011; Eiksund 2017; Blekesaune og Vangsnes 2020). Andre viser til at mange avvik frå nynorsknorma har bokmålssamanfall og etterspør eigne tiltak for elevar med nynorsk som hovudmål (Søyland 2001; Fretland 2015; Bjørhusdal og Juuhl 2017).

Det ser likevel ut til å mangle studiar som problematiserer kva mekanismar som *ligg bak* utfordringane elevar med nynorsk som hovudmål har med rettskriving og formverk. Med dette som bakgrunn vil eg i denne studien undersøkje korleis hovudmålet til elevane kan legge føringer for læring og meistring av rettskriving og formverk. Dette prøver eg å finne svar på gjennom tre forskings spørsmål:

1. Kva samanhengar finn vi mellom ulike former for normavvik og hovudmålet til eit lite utval grunnskuleelevar?
2. Korleis utviklar omfanget av normavvik seg hos elevane frå sjette til tiande trinn?
3. Korleis og i kva grad kan normavvika hos elevane med nynorsk som hovudmål forklarast med høvesvis talemålsnær skriving eller bokmålssamanfall?

Det empiriske grunnlaget for studien er skuletekstar skrivne av to elevar med nynorsk som hovudmål, spegla mot tekstar frå tre elevar med bokmål som hovudmål. Dette er supplert med tekstsamtalar med elevane ved utgangen av tiande trinn. Informantane er henta frå intensivutvalet til

Normprosjektet¹. Empirien er dermed delvis overlappende med grunnlagsmaterialet i Bjørhusdal og Juuhl (2017) sin analyse av bokmålsavvik hos nynorskelevar på mellomtrinnet. I drøftinga av resultatata blir derfor denne studien brukt aktivt som samanlikningsgrunnlag.

Artikkelen er disponert på følgande måte: Først blir relevante rettskrivingsstudiar presenterte. Deretter blir forskingsspørsmåla drøfta med bakgrunn i skuletekstane og intervjuutdraga frå elevane. Til slutt blir teori og resultat kopla saman og drøfta, samstundes som ein omarbeidd analysemodell blir presentert. Denne er basert på Finbak (2004) sin analysemodell for rettskrivingsavvik i grunnskuletekstar, men er tilpassa dei særlege utfordringane nynorskelevar ser ut til å møte når dei skal lære å skrive på hovudmålet.

2 Bakgrunn

Tradisjonelt har den tekniske delen av skrivinga hatt ein viktig plass i norsk skriveopplæring, og det er ein lang tradisjon for å undersøke korleis elevar i grunnskulen meistar rettskriving og formverk (Wiggen 1992; Bråten 2003; Finbak 2004; Skaathun 2007). Dei fleste større studiane tar for seg korleis elevane taklar overgangen frå fonografiske skrivingstrategiar til ortografisk skriving. Wiggen (1992) tar for seg normavvik i tekstar skrivne av barneskuleelevar på Austlandet. Avviktypane er skildra på grafemnivå, og deretter samanlikna med talemålet på heimstaden til elevane. Han peikar deretter på trekk ved rettskrivingsnormene som skapar vanskar i skriveopplæringa hos elevane. Tilsvarende presenterer Bråten (2003) det han omtalar som god staveundervisning. Han ser på staving som ei form for problemløysing, der lærar og elev aktivt koplar førehandskunnskapar med tilgjengelege stavestrategiar. Ifølgje Bråten skjer tileigninga av staveferdigheitene i fasar, der eleven nyttar *føralfabetisk*, *alfabetisk*, *alfabetisk-fonologisk* og *alfabetisk-ortografisk* skriving i suksessive utviklingssteg. Ein viktig føresetnad er såleis at læraren kjenner dei ulike utviklingsstega og veit korleis ein kan stimulere elevane i

1. “Normprosjektet” *Developing national standards for the assessment of writing – a tool for teaching and learning* (2012–2016) har hatt som mål å bidra til å styrke den forskingsbaserte kunnskapen om skriveopplæring og vurdering av skriving i grunnskulen. Sjå elles <http://norm.skrivesenteret.no/>.

overgangen mellom desse (Bråten 2003: 62–64). Dette er eit tydeleg didaktisk poeng, som synleggjer behovet for gode analyseverktøy i vurderinga av skriveferdigheitene til elevane.

I ein studie av skilnader mellom sterke og svake skrivarar lanserer Finbak (2005) ein analysemodell der stavefeil i hovudsak blir grupperte på følgande vis: *Fonologisk unøyaktige stavefeil* (Fu), der normavvika bryt med det alfabetiske prinsippet; *Fonologisk nøyaktige stavefeil* (Fn), som viser til uttalenær skriving; og *Morfemfeil* (M), der eleven tydeleg har misforstått dei morfologiske prinsippa, men elles skriv rett (2005: 23).² Sjå elles tab. 1 i avsn. 4.1 for ein grundigare gjennomgang av kategoriane. Finbak peikar på at svake skrivarar gjerne har fleire fonologisk unøyaktige feil (Fu) enn elevar med gode stavferdigheiter, og hevdar ein kan motverke dette skiljet ved å drive konsentrert opplæring for elevar med mange fonologisk unøyaktige stavefeil (2005: 25–27). Elevar med nynorsk som hovudmål har særlege vanskar med rettskriving og formverk. Eg tar derfor utgangspunkt i denne modellen i analysane av normavvika i denne studien, samstundes som eg tilpassar bruken med særskilt tanke på typiske avvik frå nynorsknorma.

Skaathun (2007) finn i si longitudinelle gransking av tileigninga av stavferdigheiter i grunnskulen at sjølv om ferdigheitene utvikla seg positivt, opptrer korrekte og ukorrekte skrivemåtar av enkeltord ofte samstundes. Ho hevdar dette talar imot ei stegvis utvikling av stavferdigheitene, jf. også Bråten (2007: 20). I tillegg peikar ho på at forskjellen mellom sterke og svake skrivarar er tydeleg allereie etter første skuleår, og at denne skilnaden gjerne held fram ut sjette trinn (Skaathun 2007: 301). Som ein del av Speed-prosjektet³ undersøker Aske og Holmen (2017) stavefeil i bokmålsdiktatar frå åttande og tiande trinn. Dei peikar på at storparten av normavvika er knytte til fonografiske og morfologiske stavefeil. Til liks med Finbak (2005) og Skaathun (2007) finn

2. Analysemodellen til Finbak (2005) er utvikla for å oppdage og støtte under elevar med gryande problem med tileigning av lese- og skrivekompetanse, noko ho omtalar som *fonologisk* kompetanse. I samsvar med diskusjonen om omgrepa fonologisk og fonografisk skriving, som ein mellom anna finn i Korsgaard, Vitger og Hannibal (2011: 19), omtalar eg i resten av denne artikkelen slike avvik frå rettskrivingsnorma som *fonografisk* unøyaktige og nøyaktige feil.
3. “Speedprosjektet” *The function of special education* (2012-2017) har hatt som mål å kartlegge spesial-undervisinga i grunnskulen. Sjå elles <https://www.hivolda.no/Forsking/Forskningsprosjekt/speed-prosjektet>.

dei at stavefeila er til stades gjennom heile perioden, trass i at dei blir færre etter kvart som elevane blir eldre.

Nokre granskingar tar også føre seg konsekvensane av at bokmål og nynorsk har ulike rettskrivingsnormer. Wiggen (1992) peikar på at omkring 18 % av normavvika hos nynorskelevane er reine samanfall med bokmål, i motsetnad til 1 % nynorsksamanfall hos elevane med bokmål som hovudmål (1992: 149). Mange av samanfalla har støtte i talemålet til elevane, så dei kan like gjerne vere eit resultat av fonografiske skrivestrategiar. Funn frå ei mindre undersøking frå 2010 viser at ungdomsskuleelevar med nynorsk som opplæringsmål oftare vel å skrive dialektnært enn elevar med bokmål som hovudmål. Nynorskelevane i denne studien oppfattar bokmål som ein nasjonal standard og nynorsk som eit regionalt skriftspråk, medan dei først og fremst bruker dialektnær staving når dei kommuniserer skriftleg seg imellom (Eiksund 2015). I ein forstudie til Normprosjektet peikar Matre m.fl. (2011) på at skuletekstar skrivne av elevar med nynorsk som hovudmål har tydelege innslag av bokmål. Med bakgrunn i ein analyse av lærarvurderingar av tekstar frå Normprosjektet viser også Eiksund (2017) at elevar med nynorsk som hovudmål meistrar rettskriving og formverk signifikant dårlegare enn elevar med bokmål som hovudmål. Men samstundes tileignar dei seg lese- og skrivekompetanse på bokmål parallelt med, og kanskje tidlegare enn på nynorsk (2017: 269). Det sistnemnde funnet blir underbygd av Blekesaune og Vangsnes (2020) sin studie av avgangskaraktarar på ungdomstrinnet. Dei finn i tillegg at alle elevane er betre i bokmål enn nynorsk, uavhengig av om dei har bokmål eller nynorsk som hovudmål.

I ein analyse av sjetteklassetekstar frå Normprosjektet dokumenterer Bjørhusdal og Juuhl (2017) at store delar av normavvika til elevar med nynorsk som opplæringsmål er bokmålssamanfall. Nær halvparten (43 %) av rettskrivingsavvika i denne studien er samanfallande med bokmålsnorma (2017: 93). Dette gjeld på leksikalsk nivå, men også for formverket i verb og substantiv (2017: 107–113). Bjørhusdal og Juuhl diskuterer om bokmålssamanfall i nynorsktekstar kan samanliknast med majoritetspråkleg interferens (2017: 95). Dei bygger mellom anna på Nettle og Romaine (2002), som viser korleis grammatikk og vokabular i eit mindretalsspråk blir påverka av dominerande majoritetsspråk. Dei argumenterer for at rettskrivingsutviklinga til nynorskelevane må sjåast som eit resultat av fonografiske og ortografiske skrivestrategiar, der leseerfaringar på bokmål skuggar for formverket og ordtilfanget på nynorsk, og

dermed påverkar rettskrivinga i hovudmålet (Bjørhusdal og Juuhl 2017: 116).

Andre granskingar peikar på at bokmålssamanfall også er ei utfordring i nynorsktekstane til eldre elevar og studentar. I ei samanliknande gransking av det språklege nivået i 24 eksamenstekstar frå 1966, 1977 og 1988 finn Vassenden (1994) at nynorskskrivande studentar har færre normavvik enn bokmålsskrivande studentar når det kjem til bokstaveving, men fleire avvik for formverk. Dei nynorskskrivande studentane slit mellom anna med bøyinga av substantiv i fleirtal, noko som fører til feil ending i hankjønnsord som til dømes **observasjoner*, og inkjekjønnsord, som **potensialer* og **ytterpunkter* (1994: 31). Begge feiltypane kan kategoriserast som bokmålssamanfall, og dei styrkar slik funna frå grunnskulen. I analysane av KAL-materialet⁴ peikar både Søyland (2001) og seinare Skjelten (2013) på at elevar med nynorsk som hovudmål har stavefeil som kan koplast til bokmål. Tilsvarende funn har Fretland (2015), som dokumenterer at lærarstudentar har vanskar med å skrive korrekt nynorsk. Han viser til at samanfallet med bokmål er størst når det kjem til morfologiske avvik i verb (presens og preteritum) og substantiv (fleirtalsbøyingar av hankjønnsord og inkjekjønnsord) (2015: 182–183).

Gjennomgangen av tidlegare forskning viser altså ein tydeleg tendens til at elevar og studentar med nynorsk som hovudmål har mange normavvik i hovudmålstekstane sine. Dette gjeld både på ordnivå og i bøyingsverket (i substantiv og verb). Nokre avvik kan forklarast med talemålsnær skriving (Wiggen 1992; Eiksund 2015), medan andre truleg kjem av påverknad frå bokmål (Vassenden 1994; Søyland 2001; Skjelten 2013; Fretland 2015; Bjørhusdal og Juuhl 2017).

Undersøkingane som tematiserer opplæring i nynorsk som hovudmål, er få og femner eit vidt spekter av aldersgrupper. Felles for dei fleste er at dei ser på ulike former for påverknad frå bokmål, anten på barnetrinnet (Bjørhusdal og Juuhl 2017), eller i vidaregåande skule (Fiskerstrand 2017). Sjøhelle (2016) har granska elevar sitt møte med nynorsk som sidemål i vidaregåande skule. Ho finn at elevane bruker ulike skri-

4. “KAL-prosjektet” *Kvalitetssikring av læringsutbyttet i norsk skriftlig* (2000-2002) samanlikna eksamenstekstar frå M87 og L97 med mål om å kvalitetssikre læringsutbyttet etter grunnskulen. Sjå elles <https://app.cristin.no/projects/show.jsf?id=404164>.

vestrategiar og sorterer desse i fire hovudkategoriar: a) skrivning med støtte i eigen eller andres dialekt, b) aktiv bruk av ordbok eller kjende grammatikkøvingar, c) distansering frå bokmål, gjerne ved “overdriven” nynorsk, og d) bruk av nynorsk litteratur som tekstlege føredøme. I kap. 5 Oppsummering og drøfting vil eg trekke inn desse strategiane i drøftinga av funn frå skuletekstane til elevane med nynorsk som hovudmål, for å undersøke om dei kan vere nyttige å ha in mente også for hovudmålselevar.

3 Utval, materiale og metode

Det er fleire årsaker til at eg i denne granskinga studerer ferdigheitene i rettskriving og formverk for elevar i overgangen frå mellomtrinnet til ungdomstrinnet. Ein grunn er den gradvise tematiseringa av grammatikk i kompetansemåla på mellomtrinnet, ein annan er den stegvise introduksjonen av skriftleg sidemål. I løpet av seks år endrar kompetansemåla karakter frå å ikkje tematisere rettskriving og formverk til å krevje full kompetanse i bokmål og nynorsk (Utdanningsdirektoratet 2013, 2020). Dette skjer samstundes som mange elevar skiftar skuleslag og dermed også klassemiljø.

3.1 *Utval*

Det er vanskeleg – nokon vil seie umogleg – å trekke generelle slutningar om skrivekompetansen til store elevgrupper på bakgrunn av skriveutviklinga til enkeltelevar. Denne studien kjem heller ikkje med bastante konklusjonar, men legg opp til diskusjon om sannsynlege forklaringsmodellar som kan sporast tilbake til den språklege bakgrunnen til elevane i utvalet. For å kunne sannsynleggjere slike samanhengar hentar studien støtte i dei kvantitativt store og kvalitativt sikra funna frå Normprosjektet. I Normprosjektet er over 5000 elevtekstar frå skular over heile landet samla inn, vurderte, samanlikna og kategoriserte, basert på tekstvurderingar gjorde av eit panel sett saman av særskilt skolerte lærarar. Deretter har kvantitative analysar av tekstvurderingane danna grunnlag for eit såkalla typifiseringsutval. Her er elevar med ulike skrivarprofilar grupperte saman etter kvaliteten på tekstane og korleis skrivekompetansen deira utviklar seg gjennom intervensjonsperioden, til dømes elevar med sterk,

svak, stabil eller ustabil utvikling. Denne inndelinga har vore utgangspunktet for val av informantar til den føreliggande studien, og sikrar at eg har med skrivarar med ulike skrivarprofilar (Berge m.fl. 2017).

Informantane er valde ut for å representere tre ulike kategoriar: skrivarar av tekstar med jamt høgt kvalitetsnivå, skrivarar av tekstar med sprikande vurderingar og skrivarar av tekstar med jamt over lågt kvalitetsnivå. Kvalitetsnivå betyr i denne samanhengen summen av både funksjonskompetansar og kodekompetansar,⁵ ikkje berre delkompetansen *rettskriving og formverk*. Tre av elevane har bokmål som hovudmål, medan to har nynorsk som hovudmål.⁶ For å sikre anonymiteten til elevane er dei tildelte namn som harmoniserer med forbokstaven til kodenamna til prosjektskulane i Normprosjektet. *Christian* (bokmål) og *Ragnhild* (nynorsk) er trekte ut som døme på to skrivarar som skriv tekstar med jamt høgt kvalitetsnivå, medan *Eirik* (bokmål) er valt som eit døme på ein skrivar med tekstar med jamt over lågt kvalitetsnivå. *Fredrik* (nynorsk) og *Lone* (bokmål) har ifølgje typifiseringsutvalet noko varierende prestasjonar, og er valde ut for å representere skrivarar med sprikande vurderingar.⁷

3.2 *Materiale*

Primærmaterialet består av 57 skuletekstar skrivne av fem elevar frå fem skular ulike stader i landet. Tekstane dekker fleire fag og er samla inn i samarbeid med Normprosjektet. Alle er vurderte etter forventningsnormene etter fire og sju års skriveopplæring (Evensen m.fl. 2015). Elevane har skrive inntil tolv tekstar kvar. Dei første fire hovudmålstekstane er skrivne på sjetten trinn. Dei neste fire er skrivne på sjuande trinn. Dei siste fire – to hovudmålstekstar og to sidemålstekstar – er skrivne på åttande og tiande trinn. Dei første ni er samla inn i intervensjonsperioden til Normprosjektet (2012–2014), medan tre tekstar – ein hovudmålstekst

5. Funksjonskompetansane dekker desse vurderingsområda: 1) kommunikasjon, 2) innhald, 3) tekstoppbygging og 4) språkbruk. Kodekompetansane dekker desse vurderingsområda: 5) rettskriving og formverk, 6) teiknsetjing og 7) bruk av skriftmediet.
6. Utvalet hadde i utgangspunktet tre elevar med bokmål og tre med nynorsk som hovudmål til å representere dei tre utvalskategoriane. Ein av elevane skifta hovudmål undervegs i perioden. Tekstane hennar vart dermed uaktuelle å bruke, og det var for seint å skaffe alternativ.
7. I Normprosjektet har elevane følgande kodar: *Christian* (c623), *Eirik* (e612), *Fredrik* (f611), *Lone* (l644) og *Ragnhild* (r609).

(2017) og to sidemålstekstar (2015 og 2017) – er samla inn spesielt for denne studien. I tillegg har eg gjennomført sosiolingvistiske tekstsamtalar med kvar av dei fem elevane (jf. avsn. 4.31.). Desse er henta inn ved utgangen av tiande trinn og handlar om elevane sine eigne tankar om skriveopplæringa i skulen. Samtidig gir dei innsyn i talemålet til elevane og dermed grunnlag for å diskutere kva normavvik som kan reknast som talemålsnær skrivning.

3.3 *Metode*

Vurderingane frå Normprosjektet, som altså dannar grunnlaget for utval av elevar til denne studien, kan gi ein peikepinn på styrkar og svakheiter ved ulike sider av elevane sin skrivekompetanse, men seier lite om den heilskaplege rettskrivingskompetansen deira. For å kome nærmare ei slik inngåande innsikt må kvar enkelt tekst nærlesast, og utviklinga av rettskrivingskompetansen vurderast særskilt. Alle elevtekstane er skrivne etter 2012. I vurderinga av rettskrivingskompetansen i nynorsktekstane har eg derfor kategorisert ord der 2012-normalen og den tidlegare rettskrivinga skil lag, som normavvik. Eg er likevel klar over at elevane har fått brorparten av skriveopplæringa etter gammal norm, og at somme av avvika derfor kan lesast som resultat av tidlegare rettleiing. I analysen av normavvika har eg derfor tatt høgde for dette, og har halde ord som er skrivne i samsvar med tidlegare rettskriving utanfor.

I analysearbeidet av skuletekstane har eg tatt utgangspunkt i modellen til Finbak (2005), sjå avsn. 2. Denne vart i utgangspunktet utvikla for å undersøke samanhengar mellom leseferdigheiter og staveferdigheiter hos ungdomsskuleelevar (Finbak 1998). Gjennom eit oppfølgingsprosjekt (Finbak 2004) vart modellen utvida for å synleggjere samanhengar mellom rettskrivingsferdigheiter og ulike typar stavefeil. Eit tydeleg skilje mellom fonografisk unøyaktige avvik (Fu) og fonografisk nøyaktige avvik (Fn) kan i tillegg lesast som eit didaktisk prinsipp, sidan elevar med fleire unøyaktige enn nøyaktige avvik kan seiast å ha lågare forståing for det fonografiske prinsippet, noko som kan indikere at dei treng ekstra oppfølging. Modellen har som føresetnad at ein har kjennskap til talemålet til eleven (Finbak 2005: 22). For å kunne kategorisere normavvik som talemålsnære eller ikkje, har eg derfor gjennomført samtalar med informantane. Desse kan karakteriserast som sosiolingvistiske tekstsamtalar (jf. Milroy & Gordon 2003: 57–68), der eg i tillegg

til informasjon om faktiske talemålsformer, har henta inn synspunkt om språklege særtrekk i skuletekstane og om forholdet elevane har til skrivning, både i fortid, notid og ei tenkt framtid.

I analysen har eg brukt transkripsjonar av samtalanene til å hente ut særtrekk ved talemålet til elevane og leite etter spor av desse i skuletekstane. Sjølv om dialektskildringane ikkje var primærformålet med intervjuet, gir måten informantane formulerer seg på, eit bilde både av enkeltførekomstane og tendensar i retning systematiske variasjonar i talemålet. Eg har derfor brukt samtalanene til å sannsynleggjere motivasjonen for normavvik i skuletekstane. Sjølvrapportert språkbruk er ofte det næraste ein kjem innsyn i språkhandlingar. Men, som mellom andre Preston (2002: 22) peikar på, kjenner folk sjeldan språkpraksisen sin like godt som dei gjerne hevdar. Måten dei formulerer seg på, blir derfor eit viktig supplement i arbeidet med å skildre faktisk språkbruk. Svare gir altså ulike inngangar til å kartlegge korleis informantane posisjonerer seg språkleg i det omskiftelege språklege landskapet dei er ein del av, både gjennom meiningane dei målber og den faktiske språkbruken.

I samtalar med elevar er det fleire etiske omstende ein å ta omsyn til. Både i forkant, undervegs og i etterkant av studien vart elevane informerte om høvet til å trekke seg. Likevel må ein som intervjuar ta omsyn til både maktforhold og eventuelle forventningar til intervjusituasjonen. Argumenta som kjem fram i samtalanene, er ikkje berre meiningsytringar, men også forsøk frå informantane på å rasjonalisere eigen språkbruk i møte med ein språkforskar. Det vart ikkje stilt spørsmål av privat karakter. I dei tilfella slike opplysningar likevel dukka opp, er dei anten tatt ut av materialet eller anonymiserte (jf. Tjora, 2017: 175–181).

Som gjennomgangen av dei tidlegare rettskrivingsstudiane viser, har forskarar og forskargrupper ulike måtar å omtale avvik frå rettskrivingsnormene på. I drøftinga og konklusjonen vil eg i hovudsak halde meg til dei deskriptive omgrepa *bokmåls samanfall*, *sidemåls samanfall* og *talemåls nær skrivning*, og *normavvik* når eg omtalar avvikstypene samla.

3.4 Atterhald

Før eg presenterer analysane, vil eg trekke fram nokre atterhald ved materialet og metoden: Det viktigaste atterhaldet er talet på elevar. Materialet består av tekstar frå fem elevar, og sjølv om eg har relativt mange tekstar frå kvar elev, gjer dette det vanskeleg å trekke vidfemnande kon-

klusjonar. Få elevar gjer det på den andre sida mogleg å gjere grundigare analysar. Eg har også forsøkt å ta omsyn til desse innvendingane gjennom utvalsprosessen skildra i avsn. 3.1. Begge elevane med nynorsk som hovudmål kjem frå den sørlege delen av området som i tradisjonell dialektologi blir omtalt som *nordvestlandsk* – talemålet i det geografiske området som strekker seg frå Romsdal i nord til Sunnfjord i sør (Sandøy 1996: 179; Mæhlum og Røynealand 2012: 179). Utvalet kan derfor forsterke eventuelle regionale tendensar, og ei anna geografisk fordeling kunne synleggjort andre samanhengar. Samstundes er området blant dei med høgast nynorskprosent i landet, og elevane representerer dermed typisk ein lokal kultur som tar nynorsk skulemål som sjølvstøtt.

Eit anna atterhald er at skrivesituasjonane til elevane i studien er ulike. Det var ein grunnleggande premiss i Normprosjektet at lærarane skulle tilpasse intervensjonen til eiga undervisning. Såleis var vilkåra for skriveprosessane som denne granskinga tar føre seg, ulike frå klasserom til klasserom og i ulike fag. Det kan ha hatt innverknad på sluttresultatet hos kvar enkelt elev. Det er også uvisst i kva grad skriveøktene vart oppfatta som vesentlege. Det kan derfor vere problematisk å samanlikne tekstane frå kvar enkelt elev. Det går likevel an å argumentere for at breidda av teksttypar og skrivesituasjonar som er representert i materialet, er med på å gjere utvalet autentisk, og at skriveferdigheitene som elevane viser i desse tekstane, er meir reelle enn ved vanlege diktatøvingar. Eg håper derfor at resultatane av analysane og drøftinga av desse kan brukast som grunnlag for ein vidare diskusjon om kva skilnader i føresetnader elevar med bokmål og nynorsk som hovudmål har for å lære å skrive korrekt på hovudmålet sitt.

Eitt ankepunkt mot bruken av Finbak (2005) sin analysemodell er at kategoriane hennar ikkje tar omsyn til eventuelle samanfall med sidemålet til elevane. I denne studien blir desse avvika i første omgang kategoriserte som fonografiske eller morfologiske avvik, avhengig av om det er koplinga mellom språklyd og bokstav eller sjølvve bøyingsmønsteret som avvik frå bokmåls- eller nynorsknorma. Metoden til Finbak er utvikla med bakgrunn i rettskriving i diktat. Her kan ein systematisk granske særskilte ord og setningskonstruksjonar. I dei meir opne tekstane som denne studien bygger på, er det fullt mogleg for elevane å unngå ord og skrivemåtar som dei er usikre på. Dette er ei mogleg svakheit i materialet. På den andre sida vil ein i eigenkomponerte tekstar bruke eigne ord og dermed andre skrivemåtar enn ved diktat. Det er derfor

mogleg å argumentere for at denne studien vil kunne gi eit meir reelt bilde av ordforrådet og skrivekompetansen til elevane i utvalet, og av korleis det utviklar seg over tid.

4 Resultat og analyse

Med bakgrunn i Bjørhusdal og Juuhl (2017), som mellom anna argumenterer for at leseerfaringar på bokmål kan påverke rettskrivinga på nynorsk, og Wiggen (1992), som forklarar fleire av avvika med talemålsnær skrivning, vil eg i analysen sjå nærmare på korleis samspelet mellom bokmålsamanfall og talemålsnær skrivning påverkar skriveutviklinga til elevane. Eg har delt presentasjonen av resultatata i tre, som kvar for seg korresponderer med dei tre forskingsspørsmåla i innleiinga.

Del 1 gir ei oversikt over alle normavvik hos kvar enkelt elev. Normavvika er sorterte etter hovudkategoriane til Finbak (2005). Her prøver eg å finne ut om normavvika hos elevane med bokmål eller nynorsk som hovudmål korresponderer med kvarandre. I del 2 ser eg nærmare på korleis rettskrivinga utviklar seg mellom sjette og tiande trinn. I del 3 konsentrerer eg meg om dei to elevane med nynorsk som hovudmål, og ser spesielt på korleis dei meistrar bøyinga av nynorske substantiv og verb. Med bakgrunn i målprøver frå intervju undersøker eg om normavvika fell saman med bokmål, det lokale talemålet eller ein kombinasjon av desse.

4.1 Del 1: Samla rettskrivingsavvik

Vi ser først nærmare på den samla mengda normavvik til kvar enkelt elev frå sjette til tiande trinn. Avvika er sorterte etter hovudkategoriane fonografisk unøyaktige feil (Fu), fonografisk nøyaktige feil (Fn) og morfemfeil (M). I tillegg følger ein eigen diverse-kategori, som omfattar normavvik som ikkje høver inn under dei tre hovudkategoriane. Dette er ord, bokstavar eller mellomrom som manglar eller er lagt til, eventuelt manglande strekar eller prikkar i enkeltbokstavar.

I fig. 1 er normavvika sorterte etter desse fire hovudkategoriane, medan tab. 1 viser normavvika fordelt på dei 21 underkategoriane til Finbak (2005: 23). Det er verdt å merke seg at figuren berre viser fordelinga av avvik, og ikkje kor stor del dei utgjer av tekstane til kvar enkelt elev.

Finbak (2005) peikar på at elevar med sterke staveferdigheiter har få fonografisk unøyaktige feil, og forklarar dette med at sterke skrifvarar er lenger komne i staveutvikling samanlikna med elevane med svake staveferdigheiter. Som det går fram av fig. 1, utgjer Fu hos elevane med nynorsk som hovudmål (Ragnhild og Fredrik) ein relativt sett mindre del av normavvika enn hos elevane med bokmål som hovudmål (Christian, Lone og Eirik). Dette er i samsvar med funna til Vassenden (1994) om at nynorskskrivande har færre avvik knytt til bokstaving enn bokmålskrivande studentar. Ei direkte slutning kunne dermed vere at dei to elevane med nynorsk som hovudmål er komne lenger i skriveutviklinga si enn dei tre med bokmål som hovudmål. Så enkelt er det likevel ikkje.

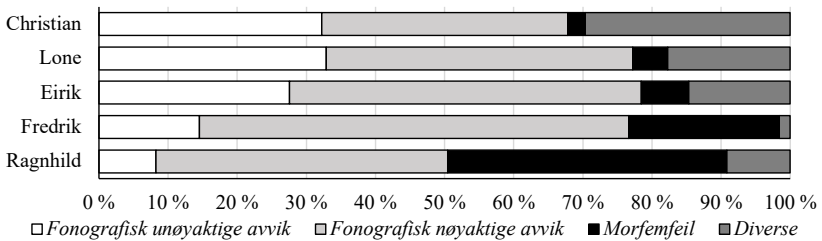

Fig. 1: Normavvika til kvar enkelt elev fordelt på dei fire hovudkategoriane til Finbak (2005).

	Bokmål hovudmål			Nynorsk hovudmål	
	Christian <i>n=118</i>	Lone <i>n=79</i>	Eirik <i>n=116</i>	Fredrik <i>n=123</i>	Ragnhild <i>n=109</i>
Fonografisk unøyaktige avvik (Fu):	33 %	33 %	27 %	15 %	8 %
<i>Avvika fører til endring av uttalen i målordet.</i>					
Fu1: Forveksling av grafem/irrelevant grafem	3 %	-	2 %	2 %	-
Fu2: Tydelege fonem manglar grafem	4 %	9 %	-	4 %	3 %
Fu3: Omkasta bokstavrekkefølge	1 %	-	1 %	-	-
Fu4: Forveksling/irrelevant skj og kj	-	-	5 %	-	-
Fu5: Feil eller irrelevant gjengiving av ng	-	-	3 %	-	-
Fu6: Retrofleksar: r utelatt framfor d, t, n eller l	-	-	-	2 %	-
Du1: Feil tal konsonantar framfor kort eller lang vok.	24 %	24 %	17 %	7 %	6 %
Du2: Stunt grafem manglar/lagt til	-	-	-	-	-
Fonografisk nøyaktige avvik (Fn):	35 %	44 %	51 %	62 %	42 %
<i>Avvika fører ikkje til endring av uttalen.</i>					
Fn1: Lydrett stavemåte. Relevante grafem	4 %	8 %	9 %	28 %	18 %
Fn2: Stunt grafem utelatt	3 %	6 %	3 %	17 %	12 %
Fn3: Reversalar som ikkje endrar uttalen	-	1 %	-	1 %	-
Fn4: Feil, men relevant bruk av skj eller kj	1 %	1 %	-	2 %	2 %
Fn5: Feil, men relevant bruk av ng	-	-	-	-	-
Dn: Feil, men lydrett bruk av dobbel konsonant	20 %	13 %	1 %	2 %	1 %
Fnh: Forveksling av homofone lydpar	7 %	15 %	22 %	10 %	9 %
Fng: Overgeneralisering	-	-	16 %	1 %	-
Morfemfeil (M):	3 %	5 %	7 %	22 %	41 %
<i>Ingen stavefeil, men feil i anten bøyning eller rot</i>					
Mb: Feil bøyingsendingar	3 %	5 %	7 %	22 %	34 %
Mr: Feil rotform eller stamme	-	-	-	-	6 %
Andre feil (Div):	30 %	18 %	15 %	2 %	9 %
Div1: Feil som ikkje passar andre stader, inkl. +/- ord	1 %	-	-	-	-
Div2: Prikkar eller strekar manglar eller lagt til	4 %	-	-	-	-
Div3: Feil grunna orddeling eller samskriving	25 %	18 %	15 %	2 %	9 %

Tab. 1: Normavvika fordelte på dei 21 underkategoriane til Finbak (2005).

I tab. 1 er dei ulike normavvika fordelte på dei 21 underkategoriane til Finbak (2005). Hos Christian, Lone og Eirik er dei fleste fonografisk unøyaktige avvika av typen **kome* for *komme*. Desse sorterer under *Feil tal konsonantar framfor kort eller lang vokal* (Du1). Wiggen (1992) peikar mellom anna på bortfall av konsonant i ord, som ifølge bokmålsnorma har dobbel konsonant som eit vanleg avvik hos elevar med bokmål som hovudmål. Dei to elevane med nynorsk som hovudmål, Ragnhild og Fredrik, har til samanlikning langt færre registrerte avvik av denne typen, noko som mellom anna kjem av at skrivemåtar som *kome* og *komme* er jamstilte i nynorsk. Dette er med på å forklare kvifor dei tre elevane med bokmål som hovudmål (Christian, Lone og Eirik) har fleire fonografisk unøyaktige normavvik enn elevane med nynorsk som hovudmål (Ragnhild og Fredrik). Elevane med bokmål som hovudmål har i tillegg langt

fleire normavvik i samband med *Feil, men lydrett bruk av dobbel konsonant* (Dn), som *skall og *vill for *skal* og *vil*, og orddelings- og samskrivingsfeil (Div3). Desse avvika er det vanskelegare å forklare med bakgrunn i hovudmålet til elevane. Dei er likevel ikkje særleg frekvente mot slutten av perioden, og er av same grunn utelatt frå dei vidare analysane.

Hos dei to elevane med nynorsk som hovudmål er størsteparten av dei fonografisk nøyaktige avvika i kategoriane *Lydrett stavemåte* (Fn1), som *vei for *veg*, eller *Stunt grafem utelatt* (Fn2), som *dokke for *dokker*. Begge desse døma kan forklarast som talemålsnær skriving. Som tab. 1 viser, har dei to nynorskelevane vesentleg fleire slike avvik enn dei tre elevane med bokmål som hovudmål. Eit anna særtrekk er mengda avvik av typen *Feil bøyingsendingar* (Mb), som åleine forklarar kvifor morfemfeila er langt meir vanlege hos dei to nynorskelevane enn hos dei tre elevane med bokmål som hovudmål. Mange av desse avvika kan forklarast med bokmålssamanfall, som *forsvant for *forsvann*. Andre er i samsvar med talemålet, som *fantasera for *fantaserer* og *sida for *sidan*. Dette gjer at dei også kan sortere under Fn1 eller Fn2. Eg kjem tilbake til desse avvikstypene i del 3 av analysen.

Den ujamne fordelinga ser dermed ut til å ha to hovudgrunnar:

1. Dei tre elevane med bokmål som hovudmål har samla fleire orddelingsfeil og fonografisk unøyaktige normavvik knytte til dobbel konsonant enn elevane med nynorsk som hovudmål, noko som aukar prosentdelen fonografisk unøyaktige normavvik monaleg.
2. Dei to elevane med nynorsk som hovudmål har jamt over fleire normavvik i hovudkategoriane fonografisk nøyaktige avvik og morfemfeil, noko som gjer sitt til at prosentdelen fonografisk unøyaktige normavvik blir tilsvarende lågare.

Det er dermed mykje som tyder på at kva for hovudmål elevane har, påverkar kva typar normavvik dei har i tekstane sine. Dette kan sjølvstøande kome av særtrekk i skriparprofilane til dei fem elevane. Det er likevel langt på veg samsvar mellom funna mine og tidlegare rettskrivingsstudiar (Vassenden 1994; Søyland 2001; Fretland 2015; Bjørhusdal og Juuhl 2017), noko som gjer at det er verd å sjå nærmare på om det kan vere ein samanheng mellom hovudmålet til elevane og dei ulike avvikstypene.

4.2 Del 2: Utviklinga frå sjette til tiande trinn

I denne delen av analysen søker eg å finne svar på korleis omfanget av normavvik utviklar seg hos kvar enkelt elev frå sjette til tiande trinn. Eg vel å sjå nærmare på fordelinga av normavvik mellom dei tre hovudkategoriane Fn, Fu og M i tekstane frå sjette, sjuande, åttande og tiande trinn, og skil analysen av normavvika hos bokmål- og nynorskelevane kvar for seg.

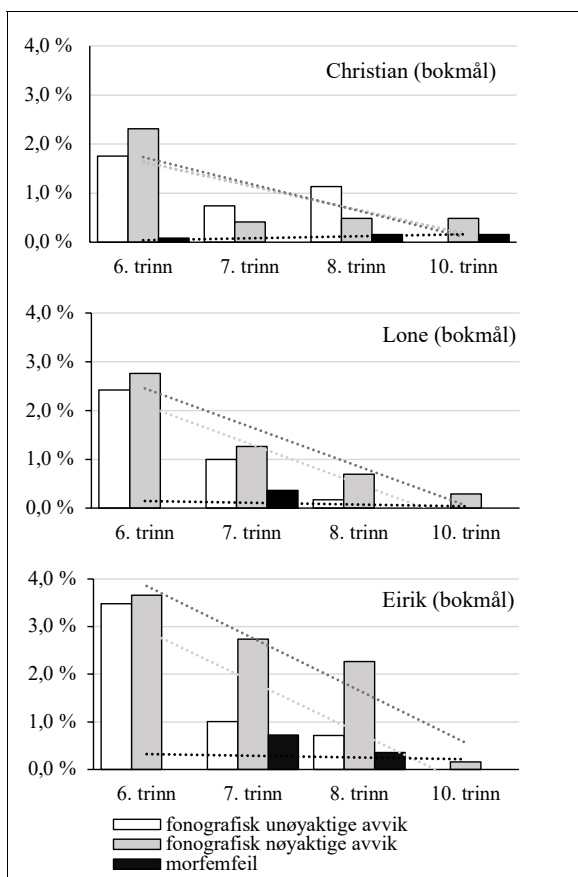

Fig. 2: Søylediagramma viser kor stor del dei feilstava orda utgjer av tekstane på kvart årstrinn hos elevane med bokmål som hovudmål.

4.2.1 Bokmål som hovudmål: Positiv utvikling

Som det går fram av fig. 2, har Christian, Lone og Eirik ei positiv utvikling for Fn og Fu frå sjetten til tiande årstrinn, medan prosenten morfemfeil er jamt låg gjennom heile perioden. I tillegg ser Fu ut til å forsvinne tidlegare enn Fn. Trass i at Christian, Lone og Eirik i utgangspunktet er valde ut for å representere skrivarar med høgt, ujamnt og lågt kvalitetsnivå, er både utviklingsprofilane deira og sluttresultata ganske like. Den største skilnaden er at kurvene til Eirik fell noko brattare enn dei til Christian og Lone, noko som viser at trass i ulikt startpunkt er slutt punktet i rettskriving og formverk ganske likt.

I tillegg har alle tre ei nokolunde jamn utvikling i rettskrivingsferdigheitene, i tråd med tidlegare rettskrivingsstudiar, jf. Bråten (2003). Alle tre får færre normavvik etter kvart, men dei to antatt sterkaste skrivarane, Christian og Lone, har jamt over færre normavvik i starten av utviklingsløpet enn den antatt svakare skrivaren, Eirik. Profilane støttar langt på veg funna til både Finbak (2005) og Skaathun (2007), som hevdar at skilnaden mellom sterke og svake skrivarar ofte er stabil frå start til slutt i skriveopplæringsprosessen.

4.2.2 Nynorsk som hovudmål: Fleire avvik

Utviklinga av rettskrivingsavvika til dei to elevane med nynorsk som hovudmål ser ved første augekast ut til å vere vanskelegare å tolke (jf. fig. 3). Morfemfeil er den vanlegaste feiltypen for Ragnhild frå sjuande årstrinn og ut ungdomstrinnet. Hos Fredrik er ikkje morfemfeila like dominerande, men han har også ein aukande tendens. Tilsvarande er utviklinga av dei fonografisk nøyaktige normavvika noko utydeleg. Til forskjell frå den sterkt fallande tendensen hos elevane med bokmål som hovudmål, er talet på feilskrivningar anten aukande (Ragnhild) eller svakt fallande (Fredrik). Ragnhild blandar dialekt, bokmåls- og nynorskformer heilt frå sjetten trinn, men omfanget ser ut til å auke frå åttande trinn. I ungdomstrinnstekstane er fleire ord skrivne med endingar som fell saman med bokmål, som **skyter* (verb) eller **dykker* (substantiv) i staden for *skyt* og *dykkar*. For både Fredrik og Ragnhild verkar det som dei fonografisk unøyaktige feila blir raskt borte, raskare enn hos dei tre elevane med bokmål som hovudmål. På den andre sida er bokmåls samanfall og talemålsnære stavemåtar eit problem som ser ut til å følge dei gjennom heile perioden. Det verkar altså som det er i overgangen frå fonografisk

skrivestrategi til ortografisk rettskriving problema dukkar opp. Blandinga av talemålsbasert skriving og bokmåls samanfall er klare teikn på det.

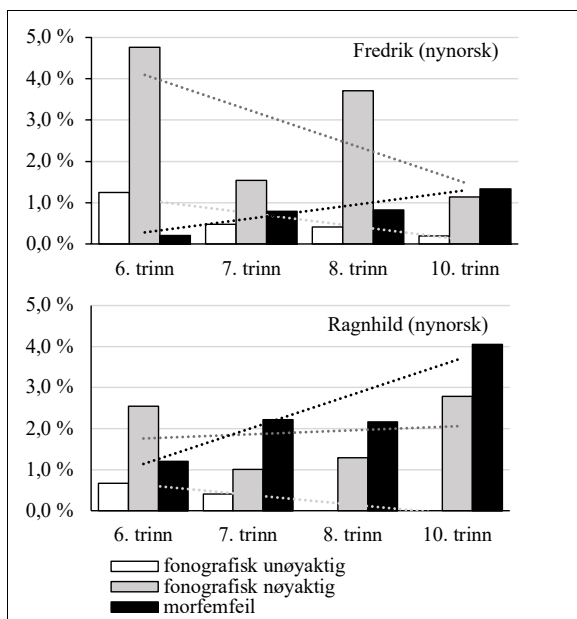

Fig. 3: Søylediagramma viser kor stor del dei feilstava orda utgjer av tekstane på kvart årstrinn hos elevane med nynorsk som hovudmål.

Det er eit tydeleg skilje mellom elevane med bokmål som hovudmål og elevane med nynorsk som hovudmål. Der normavvika i hovudmålstekstane blir færre og nærmast borte hos Christian, Lone og Eirik (bokmål), aukar avvika monaleg hos Fredrik og Ragnhild (nynorsk). Dette er særleg tydeleg for morfologiske feil, som aukar hos begge. I tillegg aukar omfanget dei fonografisk nøyaktige avvik noko hos Ragnhild.

4.3 Del 3: Bokmåls samanfall eller talemålsnær skriving

I denne delen undersøker eg i kva grad normavvika til dei to elevane med nynorsk som hovudmål er samanfallande med talemål, formverket i bokmål eller begge delar. Dette blir gjort ved at normavvika i nynorsktekstane blir samanlikna med måten elevane ordlegg seg på i lokaltalemålet. Dei sosiolingvistiske tekstsamtalane er gjennomførte mot slutten av ti-

ande trinn. Målet var først og fremst å få innblikk i motivasjonen elevane hadde for skriving, men også å samanlikne språklege særtrekk frå skuletekstane med korleis Ragnhild og Fredrik ordlegg seg munnleg.

Språkbruken til enkeltindividet blir gjerne skildra som ein sosial konstruksjon, der vi definerer oss sjølve og avslører kva geografiske eller sosiale koplingar vi har til omverda. Tabouret-Keller (1997: 323) peikar på at den språklege identiteten oppstår i møte mellom språkbrukarar. Vi tilpassar språkpraksisen ved å etterlikne dei vi ønsker å identifisere oss med, eller prøver å skilje oss språkleg frå dei vi ønsker å ta avstand frå. Hårstad og Opsahl (2013: 27–31) hevdar det er særleg viktig å ta omsyn til dette i skildringa av talemålet til unge, som gjerne markerer grensene mot barndom på den eine sida og vaksenliv på den andre ved å vere ekstra opne for språklege innovasjonar. I skildringa av talespråket til Ragnhild og Fredrik har eg derfor jamført tradisjonell dialektforskning med dei transkriberte intervjuutdraga. Ifølgje Vassenden (1994) har nynorskskrivande færre normavvik med bokstaving, men fleire avvik i bruken av formverket, noko som delvis finn støtte i del 1 og 2 av analysen. Fretland (2015) peikar på at samanfallet med bokmål er størst når det kjem til morfologiske avvik i verb og substantiv, noko som finn støtte hos Bjørhusdal og Juuhl (2017) sin analyse av normavvik i nynorske sjetteklassetekstar.

Eg vel derfor først å skildre kva særtrekk ved talemålet til dei to informantane som skil seg morfologisk frå nynorsknorma, og deretter konsentrere den vidare analysen rundt desse.

4.3.1 Dialektbakgrunn

Ragnhild og Fredrik bur i kvar sin tettstad i den sørlege delen av det nordvestlandske dialektområdet. To av særtrekka⁸ ved talemålet i området er innskotsvokal i presens av sterke verb, og bortfall av utlyds-r i presens av svake verb og fleirtal av substantiv (Mæhlum og Røynealand 2012: 95–96). Begge særtrekka er aktuelle også utanfor Nordvestlandet: Innskotsvokal i presens av sterke verb er vanleg frå Romsdal i nord til Kristiansand i sør, medan bortfall av utlyds-r er vanleg langs heile norskekysten (Sandøy 1996: 150–151, 170–171). Begge særtrekka blir i stor grad stadfesta i elevintervjua.

8. I denne artikkelen er skildringa av talemålet avgrensa til særtrekk som er nyttige i den vidare analysen.

I det første intervjuutdraget forklarer Ragnhild korleis ho førebur seg når skal skrive tekstar på bokmål og nynorsk. Fredrik fortel om korleis han ordlegg seg på sosiale medium. I begge utdraga er det mogleg å finne att fleire stadtypiske uttryksmåtar:

Ragnhild 1: Æi plæie bærre å bejynde rætt på hæile tia, men då ej *skrive* bokmål så må ej liksom omstille hjærnen min, så mens ej *skrive* so tænke eg liksom at eg e en so snakka bokmål, då.[...] mens eg *skrive*, so gjæntar eg alt i hode mitt, og bærre høre om det liksom e sånn det skal være på bokmål, mens på nynorsk so bærre *skrive* eg for då væit eg på en måte det e rætt.⁹

Fredrik 1: Eg skræiv korleis eg villa sakt det i virkelihetn, liksom, å det skulle være mæir førstæeli, ja å so grunnleggande ting, å ikkje ta det so avansert, mest steg for steg, liksom. [...] men ej *lese* en betre del, da, teksta å sånn på nett. Det e jo mykje sånn treningsblogg å fårskjellie [...], å så på Facebook kan man følle fårskjellie artie sie å sånt, så då *les* eg en betre del dær.

Både Ragnhild og Fredrik har til dømes bortfall av r-utlyd i presens av svake verb (<snakka> for *snakkar*, og <høre> for *høyrrer*) og i fleirtalsformene av substantiv (<teksta> for *tekstar*, og <sie> for *sider*). Begge har i tillegg døme på innskotsvokal i presens av sterke verb: Ragnhild seier <skrive> og Fredrik <lese> med tonem 1 i presens der nynorsk har *skriv* og *les*. Det verkar likevel som om Ragnhild er noko meir konsekvent i bruken av innskotsvokal enn Fredrik, som i utdraget både seier <lese> og <les> for presensforma *les*. Denne vekslinga er også synleg i det neste utdraget. Her fortel Fredrik om eigne strategiar i lekselesinga, og bruker til dømes både <kjeme> og <kjem> for presensforma *kjem*:

Fredrik 2: Da veit'kje eg hæilt, men en må jo skrive jallfall sånn at en *kjeme* rett tilbake igjæn, sånn at ein huska da. Me' en gang en ha lest liksom, so *kjem* 'an tilbake te øyeblikke, på en måte, å huske bedre.

Denne vekslinga kan kome av at eg som intervjuar er med på å påverke uttalen hos Fredrik i normert retning. I møte med ein utanforståande kan det vere han finn det nødvendig å tilpasse talemålet etter mottakaren, jf. Tabouret-Keller (1997). Han ymtar fram på om ein slik samanheng i

9. I transkripsjonen av intervjuutdraga har eg spesielt vore på jakt etter uttryksmåtar som liknar på eller skil seg frå offisiell rettskriving og formverk på bokmål eller nynorsk. Eg har derfor valt ein notasjon som ligg nærmast mogleg normalortografi.

det neste utdraget. Her vekslar han i bruken av <skriv> og <skrive> i presens av *å skrive*. Sjølv om han her skildrar ein skriftleg situasjon, er har tydeleg på at han tidvis tilpassar språket etter kven som les:

Fredrik 3: Ej skriv en del [på Facebook] [...] Pappa, å kanskje nåkken andre, fårstår seg på meg å skjønne ka eg skrive, då kan eg sikkert skrive sånn so eg skrive, då, med forkortinga å sånne ting, men når eg skrive te bestemor å mamma å sånne ting, då bruka eg skikkelie or’.

I dei neste to intervjuutdraga svarer Ragnhild på korleis ho ordlegg seg når ho skriv utanfor skulen. I det første forklarar ho at bokmålsdominansen gjer det enklare for ho å skrive bokmål, enn for folk som “snakkar bokmål” å skrive nynorsk. I neste utdrag forklarar Ragnhild korleis ho ordlegg seg på sosiale medium.

Ragnhild 2: Eg skrive på nynorsk uansett, egentle. Men, eg trur det e enklare for åss å skrive på bokmål, enn det e for folk so snakka bokmål å skrive på nynorsk, for vi ser vældi masse bokmål på nette og overalt, egentle.

Ragnhild 3: Æj skrive sånn so æj snakka, då æigentle, men det spørsjt kem det e du snakka med... om du snakka med en du issje sjenne gått, så skrive du meir, rætt, enn viss du ... viss ej foreksæmpel snakka me’ ho, så skriv’ ej sånn at ho forstår det, liksåm. Det e’sje sånn “nøyakti skrivning”, det bærre sånn sjapt, liksåm.

I *Ragnhild 2* er *eigentleg* uttalt med monoftong (<egentle> x2), i *Ragnhild 3* med diftong (<æigentle>). Likeeins har ho tre ulike uttalemåtar for *eg*: <æi>, <ej> og <eg>. Ifølgje Mæhlum og Røynealand (2012: 95–96) er alle dei tre variantane er vanlege i det nordvestlandske dialektområdet, men dei høyrer vanlegvis til ulike lokaltalemål. Dette viser at heller ikkje ho er konsekvent i dialektuttalen. I *Ragnhild 3* bruker ho i tillegg <sj> ganske konsekvent i ord der ein tradisjonelt ville vente ein variant av <kj>, noko som forsterkar inntrykket av ein dialekt i endring. Dersom ho bruker eigen uttale som rettesnor til nynorsk rettskriving, vil det dermed kunne gi varierende resultat avhengig av ordet og uttalen.

Dei fleste svara i intervjumaterialet er gitt i presens. Det er derfor vanskeleg å få nok enkeltførekomstar til å teikne eit tydeleg mønster av uttalen av verb i preteritum for dei to informantane. Begge følger i stor grad nynorsknorma, men nokre avvik finst det likevel: Både Ragnhild og Fredrik har bortfall av r-utlyd i preteritum av *å vere* (<va> i staden

for *var*). I intervjuutdraga finn vi også døme på ord og seiemåtar der dialektuttalen fell saman med vokalbruk eller konsonantkombinasjonar på bokmål. *Fredrik 3* seier til dømes at han skriv for å <huske betre>, i staden for *hugse betre*, medan *Ragnhild 1* forklarar at ho <høre> i staden for *høyrrer*. Ragnhild bruker ustemt *t* i preteritum av *å sende* (<sænte> i staden for *sende*), medan Fredrik seier at han <ha lest>, i staden for *har lese*. Begge døma kan seiast å ligge nærmare gjeldande bokmålsnorm enn nynorsknorma.

Sjølv om Ragnhild og Fredrik bur på ulike stader på Nordvestlandet, skil ikkje språkbruken i intervjuutdraga seg særleg frå kvarandre. Begge har målmerke som er typiske for regionen. Begge bruker til dømes innskotsvokal og har bortfall av *r*-utlyd. Ragnhild hevdar å ha ein dialekt som ligg nærmare nynorsk enn bokmål, jf. *Ragnhild 1*, men både ho og Fredrik har likevel ein konsonant- og vokalbruk og bøyingsmorfologi som tidvis ligg nærmare bokmål enn nynorsk, andre gonger ligg nærmare nynorsk. Alt i alt viser den munnlege språkpraksisen at både Ragnhild og Fredrik bruker talemålsvariantar som reflekterer dei varietetane dei omgir seg med til dagleg: Både bokmål og nynorsk, men også munnlege særtrekk av både lokalt, regionalt og nasjonalt opphav.

4.3.2 Avvikstypar i nynorsktekstane

I hovudmålstekstane til Ragnhild og Fredrik finst det fleire innslag av normavvik frå nynorsknorma som ser ut til å ha inspirasjon frå uttalen i den lokale dialekten eller bokmål.

Både *Lydrett stavemåte* (Fn1) og *Stumt grafem utelatt* (Fn2) vil i mange tilfelle vere skrivemåtar som fell saman med dialektuttalen, som **vaten* for *vatn* og **treda* for *trea* (Fn1), og **daga* for *dagar*, og **dokke* for *dokker* (Fn2). I andre avvik er rota skriven på bokmål, men bøygd i samsvar med nynorsk/lokal morfologi. Døme på dette er **spillar* i tydinga *spelar* (substantiv). Desse er ikkje reine bokmålsord og blir derfor kategoriserte som dialekt nær skriving, i motsetnad til til dømes **voldelig* for *valdeleg*, som blir kategoriserte som bokmålssamanfall. Tilsvarande gjeld for ord med fleirtalsbøyingar som til dømes **elever*, **fisker*, **bilder* og **sekunder*, for *eleva*, *fiskar*, *bilde* og *sekund*. Desse førekomstane er rekna som bøyingsendingar med bokmålssamanfall (Mb).

Hos Fredrik er talet fonografisk nøyaktige feilstavingar på sjuande og tiande årstrinn nesten likt, men i ein av dei seinare tekstane hans er samanfallet med bokmål tydeleg. Han skriv mellom anna **bredde* for

breidde og **høyde* for *høgde*, trass i at han i andre tekstar skriv desse orda i samsvar med nynorsk rettskriving. Han skriv også **arial* i staden for *areal* fleire gonger, noko som tyder på at han prøver å skriva lydrett. Teksten er skriven i matematikk. Ein mogleg hypotese kan vere at Fredrik i denne situasjonen har mangla eit nynorsk fagspråk å relatere rettskrivinga til. Dette kan hente støtte i Fiskerstrand (2017) sin studie av fagskriving på nynorsk, eller i Bjørhusdal og Juuhl (2017) sin hypotese om at leseerfaring på bokmål bør sjåast som ein faktor i rettskrivingsutviklinga til barn som skriv nynorsk.

Både Fretland (2015) og Bjørhusdal og Juuhl (2017) peikar på morfologiske avvik i verb og substantiv skriftlege tekstar. I den vidare gjennomgangen av skuletekstane til Ragnhild og Fredrik vil eg derfor først ta føre meg normavvik for verb og deretter substantiv.

4.3.3 Verb

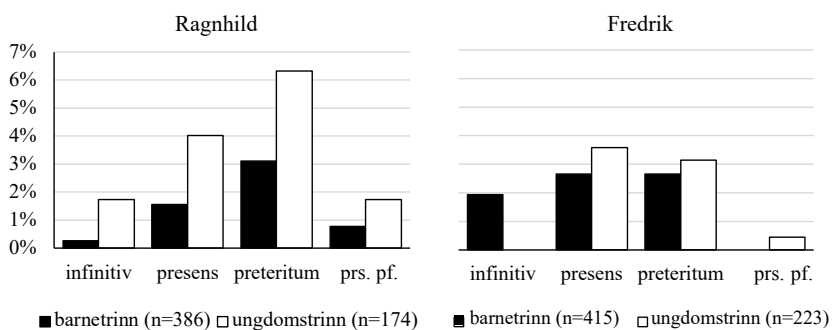

Fig. 4: Normavvik blant verba på barnetrinnet (svarte søyler) og ungdomstrinnet (kvite søyler).

I fig. 4 er talet på normavvik jamført med talet på verb i infinitiv, presens, preteritum og presens perfektum i tekstane på barnetrinn og ungdomstrinn. Fredrik har ei nokolunde stabil mengde normavvik, på tvers av skuletrinna, men tydeleg flest blant verb i presens og preteritum. Ragnhild har ei dobling i mengda normavvik i kvar verbform frå barnetrinn til ungdomstrinn. I den vidare analysen vil eg ta føre meg presens og preteritum kvar for seg.

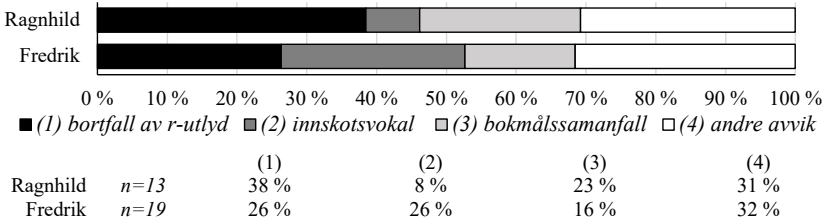

Fig. 5/tab. 2: Normavvik for verb i presens.

Som gjennomgangen av dialekten viser, er det fleire særtrekk i det lokale talemålet som kan koplatt til presens (innskotsvokal i presens av sterke verb, og bortfall av r-utlyd i presens av svake verb). Eg har derfor valt å sjå nærmare på rettskrivingsavvik i presens og delt desse i fire kategoriar: 1) Bortfall av r-utlyd i svake verb, 2) Innskotsvokal i sterke verb, 3) Bokmålssamanfall og 4) Andre avvik (sjå fig. 5/tab. 2).

Dei to første kategoriane har tydeleg samanheng med talemålet til Ragnhild og Fredrik, jamfør dialektgjennomgangen ovanfor. I staden for *prøver* og *vert* skriv til dømes Fredrik **prøve* (bortfall av r-utlyd) og **verte* (innskotsvokal). Ragnhild skriv **finne* (innskotsvokal) og **takla* (bortfall av r-utlyd) i staden for *finn* og *taklar*. Ragnhild og Fredrik har i tillegg mange innslag av skrivemåtar med bokmålssamanfall. Fredrik skriv **vinner* i staden for *vinn* to gonger i same tekst, medan Ragnhild skriv både **skyter* for *skyt* og **trenger* for *treng* i sin tiandeklassetekst. Som gjennomgangen av dialektbakgrunnen viser, vil vanlegvis presensforma av desse sterke verba få uttalen <ˈvinne>, <ˈskytte> og <ˈtrenge> (tonem 1 og innskotsvokal) til forskjell frå infinitiv <ˈvinne>, <ˈskytte> og <ˈtrenge> (tonem 2). Den påførte r-utlyden kan dermed lesast som ei markering av tonem. Slik er det mogleg å argumentere for at **vinner*, **skyter* og **trenger*, i tillegg til å etterlikne skrivemåten på bokmål, finn indirekte støtte i uttalen i talemålet. Det er likevel ikkje mogleg å seie om desse skrivemåtane faktisk er markering av tonem med støtte i bokmål, eller berre eit resultat av bokmålspåverknad. I den vidare analysen er desse normavvika derfor kategoriserte som bokmålssamanfall.

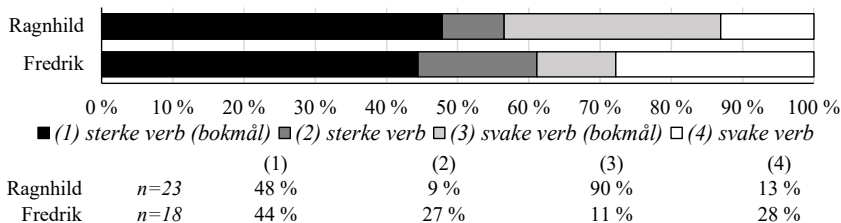

Fig. 6/tab. 3: Normavvik for verb i preteritum.

Eg har valt å dele avvika for verb i preteritum i fire kategoriar: Sterke verb 1) med eller 2) utan bokmålsamanfall, og svake verb 3) med eller 4) utan bokmålsamanfall. Ragnhild og Fredrik har skrive storparten av tekstane i presens. Avvika for verb i preteritum har derfor færre førekomstar, noko som gjer tala meir usikre. Som det går fram av fig. 6/tab. 3, er fleirtalet av normavvika i preteritum samanfallande med bokmålsnorma. Det gjeld for både Ragnhild og Fredrik.

Fredrik skriv konsekvent **sto* for *stod*, gjennom heile barnetrinnet og ungdomstrinnet, utan døme på korrekt skrivesett nokon stad. Dette avviket kan både kategoriserast som fonografisk skrivesstrategi og som bokmålsamanfall, sidan *d*-en er stum i det lokale talemålet. Fredrik skriv også **hørte* og **kjørte* i staden for *høyre* og *kjørde*. Ein finn døme på at diftongen *øy* blir uttalt som monoftong i intervjua, til dømes <høre> for *høyre*, noko som gjer at ein kan argumentere for at både **kjøre* og **høre* er talemålsnær skriving. Begge desse formene var likevel godkjente nynorskformer før 2012-reforma, noko som gjer at skrivemåten kan kome av kjennskap til nynorsknorma frå før 2012. Verken **kjøre* og **høre* er derfor ikkje rekna som normavvik. Hos Ragnhild er avvika i preteritum noko annleis fordelte. Ho skriv **forsvant* for *forsvann* og **fant* for *fann*, men til forskjell frå Fredrik er ein større del av dei svake verba også skrivne med bokmålsrettskriving, som til dømes både **lette* for *leitte*. Intervjumaterialet er avgrensa til å vurdere desse skrivemåtane som talemålsnær skriving eller bokmålspåverknad. I den vidare analysen er desse derfor kategoriserte som bokmålsamanfall.

Samla verkar det som om halvparten av avvika i *presens* kan tilskrivast *talemålsnær* skriving, medan berre kring ein fjerdedel kan kategoriserast som bokmålsamanfall. For Fredrik kan også brorparten av bokmålsavvika i *preteritum* tolkast som talemålsnær skriving, som til dømes mo-

noftongering av *øy* i *køyre* og *høyre*. Normavvika til Ragnhild verkar i større grad som bokmålsvariantar utan tydeleg støtte i dialekten.

4.3.4 Substantiv

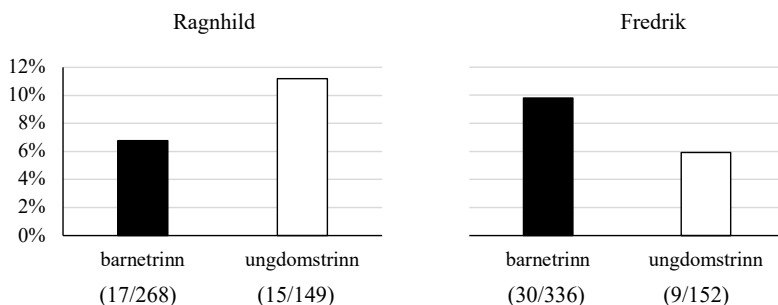

Fig. 7: Normavvik blant substantiv på barnetrinn (svarte søyler) og ungdomstrinn (kvite søyler).

Fig. 7 viser kor mange av substantiva som er feilskrivne i barneskuletekstane versus ungdomsskuletekstane til Ragnhild og Fredrik. Der Fredrik får ein tredjedel færre avvik etter overgangen til ungdomstrinnet, aukar det relative omfanget hos Ragnhild til nesten det doble. Dette stadfestar på mange måtar tendensen blant verbavvika, der Ragnhild fekk fleire, medan Fredrik fekk like mange eller færre avvik etter overgangen til ungdomstrinnet.

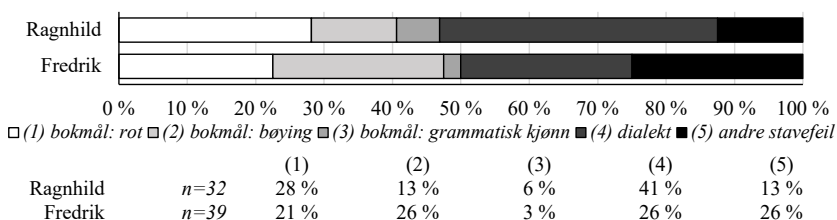

Fig. 8/tab. 4: Normavvik for substantiv.

I fig. 8/tab. 4 er dei feilskrivne substantiva i tekstane for Ragnhild og Fredrik delt opp i bokmålssamanfall, talemålsnær skrivemåte og andre

normavvik. Vi veit frå før at Fredrik har fleire fonografisk nøyaktige normavvik enn Ragnhild, medan Ragnhild har fleire normavvik grunna morfemfeil, jf. fig. 1 og tab. 1. Forholdet ser ut til å vere motsett når vi kjem til substantiv. Som det går fram av fig. 8, har Ragnhild nesten dobbelt så mange substantiv med dialektsamanfall som det Fredrik har (41 % mot 26 %). Ser ein nærmare på typen avvik, teiknar det seg likevel eit interessant bilde. Hos Ragnhild har fleire av dei feilstava orda ein miks av normert skriftspråk og dialekt (til dømes **leggbeskyttara*, bortfall av r-utlyd), eller blanding av bokmål og nynorsk (til dømes **spillar*, der rota er skriven på bokmål, men endinga er lik nynorsk). I fig. 8 er dette tydeleg ved at prosenttalet avvik med bokmålsrot (Mr) er høgare hos Ragnhild enn hos Fredrik (28 % mot 21 %). Fredrik på si side har fleire morfemfeil der bøyingsendingane (Mb) fell saman med bokmål (23 % mot 13 %). Det kan altså verke som om Ragnhild sitt problem med bokmål ligg i ordval og omgrep, medan Fredrik meir har utfordringar med nynorsk formverk.

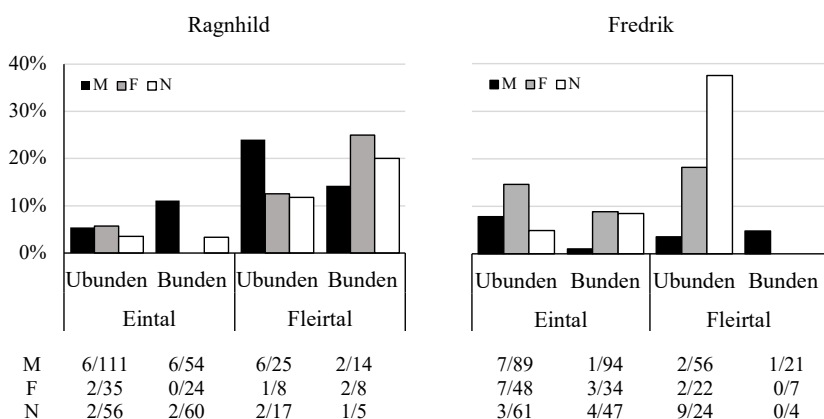

Fig. 9/tab. 5: Normavvik blant substantiv, fordelt på eintal og fleirtal/bunden og ubunden form.

Fig. 9 viser korleis avvika fordeler seg på bøyingsformer i tekstane til Ragnhild og Fredrik. Ser ein nærmare på sjølve normavvika, er det likevel tydeleg at det er ulike grunnar til desse normavvika. Hos Ragnhild fell gjerne skrivemåten saman med uttalen i dialekten, som **daga* og **føta* i

staden for *dagar og føtene*, medan dei hos Fredrik oftare er påverka av bokmål. Til dømes **møter* og **områder* i staden for *møte* og *område*. Dette forsterkar bildet av at Ragnhild i aukande grad skriv talemålsnært, medan Fredrik hentar bøyingsendingar frå bokmål.

Summen av enkelte av desse feiltypane er svært få, noko som gjer at enkeltførekomstar gir urimeleg store utslag innanfor sin kategori. Mykje tyder likevel på at Ragnhild og Fredrik har flest normavvik i dei minst hyppige ordformene. Spesielt blir dette synleg for hokjønn fleirtal hos Ragnhild, som det totalt er seksten førekomstar av på fem år. Tilsvarende utgjer dei 24 % feilstavingane av ubunden form av hankjønnssorda totalt 6 enkeltførekomstar. Likeeins er den relativt hyppigaste substantivfeilen hos Fredrik ubunden form fleirtal av inkjekjønnssorda, der 9 av totalt 24 førekomstar (38 %) er feilskrivne i løpet av fem år.

5 Oppsummering og drøfting

I analysane har eg prøvd å finne svar på dei tre forskingsspørsmåla i tre korresponderande delar: 1) Kva slags normavvik finn vi hos eit lite utval elevar med bokmål eller nynorsk som hovudmål? 2) Korleis utviklar omfanget av normavvik seg hos elevane frå sjetten til tiande trinn? 3) I kva grad kan normavvika hos elevane med nynorsk som hovudmål forklarast med anten talemålsnær skriving eller bokmålsamanfall?

I del 1 (avsn. 4.1 Samla rettskrivingsavvik) blir avvika kategoriserte i tråd med Finbak (2005) si inndeling i morfologiske (M), fonografisk nøyaktige (Fn) og unøyaktige (Fu) normavvik. Det viser seg at dei tre elevane med bokmål som hovudmål samla har forholdsvis fleire fonografisk unøyaktige normavvik, medan dei to elevane med nynorsk som hovudmål har fleire fonografisk nøyaktige avvik og morfemfeil. Desse funna leier fram til del 2 (avsn. 4.2 Utviklinga frå sjetten til tiande trinn), som tar føre seg utviklinga av dei ulike normavvika i tekstane til kvar elev frå sjetten til tiande trinn. Samla sett verkar det som dei to elevane med nynorsk som hovudmål får større problem med rettskriving og formverk etter kvart som dei blir eldre, medan utviklinga er motsett for elevane med bokmål som hovudmål. Dette er spesielt synleg gjennom at elevane med bokmål som hovudmål får færre fonografisk nøyaktige og unøyaktige rettskrivingsavvik ved utgangen av tiande trinn enn på sjetten trinn. Elevane med nynorsk som hovudmål får fleire morfemfeil. Desse

funna peikar i sin tur fram til del 3 (avsn. 4.3 Bokmålssamanfall eller talemålsnær skriving), der det aukande omfanget morfologiske avvik blir forsøkt forklart gjennom ei samanlikning mellom talemålet til dei to elevane og avvik i verb og substantiv. For verb i presens verkar det som om storparten av avvika både hos Ragnhild og Fredrik kan forklarast som talemålsnær skriving. I preteritum ser elevane ut til å skilje lag. Storparten av avvika til Fredrik kan seiast å ha støtte i talemålet, medan preteritumsavvika til Ragnhild i større grad følger bøyingsmønsteret i bokmål. Tilsvarende teiknar det seg ulike bilde av normavvika til dei to elevane med nynorsk som hovudmål når det gjeld substantiv. Halvparten av substantivavvika er knytte til fleirtalsbøying av inkjekjønnsord, og den antatt svakaste skrivaren (Fredrik) har flest. Talet på normavvik går likevel noko ned etter kvart som han blir eldre og dei er nesten borte på tiande trinn. Dette er i samsvar med tidlegare funn, både med Bjørhusdal og Juuhl (2017), som peikar på mange bokmålssamanfall i nynorsktekstane på sjetette trinn, og med Finbak (2005) og Skaathun (2007) sine funn om positiv utvikling av talet stavfeil med alderen. Ein annan tendens er substantiv med *talemålsnær skrivemåte*. Desse er i stor grad fleirtalsendingar av hankjønnsord, og her er det Ragnhild som har flest rettskrivingsavvik. I motsetnad til Fredrik har ho få eller ingen samanfall med bokmål, samstundes som prosenten feilskrivingar aukar i det ho tar til med sidemål på skulen. Ifølge tekstvurderingane frå Normprosjektet var Ragnhild rekna som ein skrivar med tekstar på eit jamt høgt kvalitetsnivå. Dette kan verke som eit paradoks, men tidlegare funn antydgar at det er ein noko større aksept for identitetsprega skriving hos nynorskskrivarar enn det er hos bokmålsskrivarar (Sandøy 2009). Dette kan gjere at rettskrivinga får tilsvarende mindre merksemd i vurderinga av skrivekompetansen hos elevar med nynorsk som hovudmål. Dette er likevel ein hypotese som ikkje er prøvd ut i denne studien, og som vil krevje ein annan inngang til materialet.

Fredrik og Ragnhild representerer to moglege skriftspråklege utviklingslinjer for elevar med nynorsk som hovudmål. I den vidare drøftinga vil eg konsentrere meg om desse to elevane, medan eg bruker dei tre elevane med bokmål som hovudmål meir som bakgrunn. På denne måten ønsker eg å tydeleggjere korleis funna hos elevane med nynorsk som hovudmål skil seg frå tidlegare studiar.

5.1 Fredrik – på veg mot ein velutvikla rettskrivingskompetanse

Fredrik ser ut til å tileigne seg dei to målformene parallelt utan for store vanskar. Utviklinga hans minner om funn frå tidlegare rettskrivingsstudiar: Han har tidleg mange innslag av både fonografisk nøyaktige og unøyaktige normavvik, og fleire av dei nøyaktige normavvika kan forklarast med innlån av heile ord, ordrøter og bøyingsendingar frå bokmål. Storparten av normavvika blir likevel borte på tiande trinn (jf. fig. 3), og på ungdomstrinnet er hovudmåls- og sidemålstekstane hans jamgode. Dette tyder på at han har opparbeidd seg jamn kompetanse i rettskriving og formverk på både bokmål og nynorsk.

5.2 Ragnhild – nynorsk rettskriving i skvis mellom bokmål og talemål

Utviklinga til Ragnhild skil seg på mange måtar frå funn i tidlegare studiar. Ho meistrar tidleg den fonografiske skrivinga og har få eller ingen fonografisk unøyaktige normavvik. Dette gjer truleg sitt til at ho i typifiseringsutvalet til Normprosjektet er å finne blant dei gode skivarane. Ho har likevel mange ortografiske normavvik, og etter at ho tar til på ungdomstrinnet aukar omfanget normavvik i hovudmålet. Dette kjem delvis av bokmålsamanfall, men også av auka innslag av talemålsnær skriving. Dette er spesielt tydeleg når ein ser på substantivbøyingane, der ho i aukande grad vel kompromissnormer der orda har bokmålsrøter med dialekt nær eller nynorsk bøyingsmorfologi. Eit interessant moment er at dette skjer i overgangen til ungdomstrinnet. Ho skriv nærmast feilfrie sidemålstekstar (bokmål) samstundes som at ho, ifølge lærarane hennar, tar til med sidemål. Det er vanskeleg å seie om dette har ein samanheng, men samanfallet mellom sidemålsopplæring og auka innslag av bokmålsord er påfallande og interessant å følge opp.

Ragnhild har ein rettskrivingsstrategi for nynorsk som minner om ein kombinasjon av det Sjøhelle (2016: 134–150) omtalar som kategori a) skriving med støtte i eigen eller andres dialekt, og kategori c) distansering frå bokmål. Trass i at kategoriane til Sjøhelle er laga for å skildre elevar med bokmål som hovudmål, er rettskrivingsprofilen til Ragnhild svært lik ein bokmålelev. Dette stadfestar Ragnhild i intervjuet: *mens ej skrive so tænke eg liksom at eg e en so snakka bokmål, då. [...], mens på nynorsk*

so bærre skrive eg for då vøit eg på en måte det e ratt. Det kan verke som om Ragnhild oppfattar dialekten og nynorsk som eitt, og trur at så lenge ho finn att seiemåtane i dialekten, så kan ho skrive det på nynorsk.

5.3 Ein utvida analysemodell

Eit sentralt spørsmål er om det i tidlegare rettskrivingsstudiar med tilhøyrande analysemodellar er tatt høgde for utfordringar med normavvik i ulike kombinasjonar av bokmål, nynorsk og dialekt. Bjørhusdal og Juuhl (2017) peikar på at talemålsnære avvik frå rettskrivingsnorma ofte blir forklarte som steg på vegen før elevane lærer seg ortografiske skrivestrategiar (2017: 116), noko som mellom anna kjem til uttrykk i utviklingsfasane hos Bråten (2003). Gjennomgangen ovanfor viser at denne utviklinga ikkje treng å vere lineær.

Analysemodellen til Finbak (2005) er utforma for å oppdage og støtte elevar med gryande problem med tileigning av lese- og skrivekompetanse. Denne modellen føreset likevel at elevane har ei ganske lineær læringskurve frå fonografisk til ortografisk rettskriving. Dei morfologiske mønstera i bokmål og nynorsk har delvis ulike ideologiske føringar for etymologi, samsvar og ortofoni. Som analysane over viser, er ikkje overgangen like enkel når elevane blir eksponerte for dei to målformene parallelt. Den parallelle innlæringa krev at elevane blir gjort merksame på at norsk rettskriving er noko relativt, med ei noko ulik tilnærming for bokmål og nynorsk. Når dette ser ut til å vere eit større problem for elevar med nynorsk som hovudmål enn for elevar med bokmål som hovudmål, kjem dette truleg av at bokmålslevane ikkje møter sidemålet sitt i same omfang og derfor ikkje treng å ta omsyn til begge målformene like tidleg.

Desse erfaringane tydeleggjer behovet for ein tilpassa modell, men ingen eksisterande analysemodellar tar fullt ut høgde for denne skilnaden. Med utgangspunkt i Finbak (2005) føreslår eg derfor å opprette to nye kategoriar med sidemålssamanfall som feilkjelde: *Lydrett stavemåte med relevante grafem med sidemålssamanfall* (SFn), og *Feil bøyingsending med sidemålssamanfall* (SMb).

	Bokmål hovudmål			Nynorsk hovudmål	
	Christian <i>n</i> = 118	Lone <i>n</i> = 79	Eirik <i>n</i> = 116	Fredrik <i>n</i> = 123	Ragnhild <i>n</i> = 109
Fonografisk unøyaktige feil (Fu)	32 %	33 %	27 %	15 %	8 %
Fonografisk nøyaktige feil (Fn)	33 %	43 %	48 %	48 %	24 %
Fn1 (unntatt SFn)	4 %	6 %	7 %	20 %	2 %
Fn2 (unntatt SFn)	3 %	6 %	3 %	14 %	12 %
Morfemfeil (M)	3 %	5 %	6 %	13 %	28 %
Mb (unntatt SMb)	3 %	5 %	6 %	13 %	27 %
Sidemålssamanfall (S)	1 %	1 %	4 %	22 %	28 %
SFn <i>Døme: åpen for open – eller motsett</i>	1 %	1 %	3 %	14 %	18 %
SMb <i>Døme: møter for møte – eller motsett</i>	-	-	1 %	9 %	12 %
Diverse (Div)	30 %	18 %	15 %	2 %	9 %

Tab. 6: Ei omarbeidd utgåve av tab. 1, supplert med kategoriar for sidemålssamanfall (SFn og SMb).

I tab. 6 er normavvika frå alle skuletekstane til dei fem elevane i utvalet fordelte på nytt. Storparten av tabellen er identisk med tab. 1, men dei normavvika som sorterer under SFn og SMb, hentar storparten av førekomstane sine frå Fn1 og Fn2. Som fordelinga i tab. 6 viser, er dei nye kategoriane i hovudsak aktuelle for elevane med nynorsk som hovudmål. Dette blir endå tydelegare dersom vi ser nærmare på kvar dei nye avvik-kategoriane hentar førekomstane sine frå. I skuletekstane til Fredrik har Fn1 blitt redusert frå 28 % til 20 %, medan endringa er endå tydelegare hos Ragnhild: frå 18 % til 2 %. For stumt grafem utelatt (Fn2) er endringane minimale. Dette er likevel ikkje overraskande, sidan kategorien gjerne speglar talemålsnær skrivning, som til dømes bortfall av utlyds-r i verb og substantiv (sjå avsn. 4.3.1). Enkelt forklart viser SFu og SMb kor stor del av normavvika i tekstane som også er bokmålsamanfall, medan Fn og M i større grad viser talemålsnære normavvik. Ragnhild og Fredrik har framleis fleire avvik i Fn2 enn bokmålslevane. Dei har altså ikkje berre flest tilfelle av sidemålssamanfall, dei har også fleire avvik som kjem av ein talemålsnær skrivemåte, enn elevane med bokmål som hovudmål.

Det er også interessant å sjå korleis analysemodellen kan brukast på enkelttekstar. Fig. 10 viser fordelinga av dei ulike avvikskategoriane (Fu, Fn, SFn, M, SMb og Div) på sjetteklasses-tekstane til dei to elevane med nynorsk som hovudmål, Fredrik og Ragnhild. På sjette trinn er det ty-

deleg at Ragnhild har fleire avvik med bokmålsamanfall enn Fredrik. Samstundes har ho lågare Fu, noko som kan vere ein av grunnane til at ho i typifiseringsutvalet til Normprosjektet blir vurdert som ein sterkare skrivar enn Fredrik. Han har ingen bøyingsendingar med bokmålsamanfall. Dette er snudd til tiande trinn (sjå fig. 11).

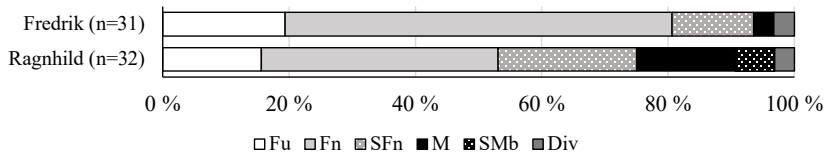

Fig. 10: Fordeling mellom avvikstypar på sjette trinn.

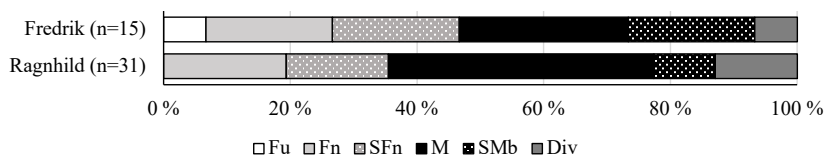

Fig. 11: Fordeling mellom avvikstypar på tiande trinn.

Sjølv om Fredrik (n=15) berre har halvparten så mange normavvik som Ragnhild (n=31) på tiande trinn, er heile 40 % av desse påverka av bokmål på ein eller annan måte. Anten ved at han skriv heile ord (SFn) eller at bøyingsendinga (SMb) er i samsvar med bokmålsnorma. Hos Ragnhild kan ca. 25 % forklarast som bokmålsamanfall. Dette stadfestar langt på veg inntrykket av at trass i færre feilstavingar enn tidlegare, kjem ein større del av normavvika til Fredrik frå bokmål, medan Ragnhild får relativt fleire med talemålsnær stavemåte.

6 Avrunding: Å få hjelp til skilje nynorsk frå bokmål og dialekt

Målet med denne studien har vore å kome nærmare svar på kvifor elevar med nynorsk som hovudmål ser ut til å ha fleire rettskrivingsavvik enn elevar med bokmål som hovudmål. Det er vanskeleg å kome med bas-

tante forklaringar ut frå ein studie av enkeltelevar, men analysane stadfestar likevel det tidlegare granskingar har peika på: Elevar med nynorsk som hovudmål har mange tilfelle av bokmål og dialekt når dei skriv nynorsk, medan nynorsk nesten er fråverande hos elevane med bokmål som hovudmål, jf. tab. 6. Studien antydgar i tillegg at elevar med nynorsk som hovudmål kan ha ei negativ utvikling i rettskriving og formverk i overgangen frå barnetrinn til ungdomstrinn.

Læreplanverket legg opp til ei stegvis positiv utvikling etter kvart som elevane blir eldre. Ei slik utvikling finn vi att i skrivarprofilane til dei tre elevane med bokmål som hovudmål, der storparten av normavvika er borte på slutten av tiande trinn (jf. fig. 2). Slik er det ikkje for dei to nynorskelevane i studien. Hos begge aukar talet på morfemfeil (M) etter at dei tar til på ungdomsskulen, samstundes som omfanget fonografisk nøyaktige avvik (Fn) held seg nokolunde stabilt (jf. fig. 3). Det kan vere fleire årsaker til denne utviklinga. Dersom ein, som Bjørhusdal og Juuhl (2017), vel å sjå bokmål som majoritetsspråk og nynorsk som minoritetsspråk, kan bokmålsinnslaga i nynorsktekstane samanliknast med majoritetsspråkleg interferens. Begge nynorskelevane ser ut til å låne vokabular og morfologi frå bokmål i hovudmålstekstane sine, noko som støttar ei slik tolking.

Bokmålsinterferens forklarar likevel ikkje kvifor dei same elevane har langt større innslag av *talemålsnær* skiving når dei skriv nynorsk enn bokmål. Mykje tyder på at nynorskelevane ser talemålet og nynorsk som ein del av det same normkomplekset. Sandøy (2009) hevdar at nynorsk-skrivarar – i større grad enn bokmåls-skrivarar – bruker skriftspråket til å markere skriftspråkleg sjølvstende. Ragnhild seier det rett ut: *på nynorsk so børre skrive eg for då vait eg på en måte det e rett*. Og ho finn støtte for dette i ein etablert didaktisk praksis der talemålet blir brukt som rettesnor i nynorskopplæringa, jf. Sjøhelle (2016).

Funna frå denne studien tyder på at *både* talemålsnær skiving og bokmålsamanfall må takast omsyn til i arbeidet med rettskrivingsferdigheter hos elevar med nynorsk som hovudmål. Skriveopplæring må sjølvstundt arbeide for å minske bokmålsamanfallet i nynorsktekstane, men utelet ein talemålet som forklaring for normavvik, står ein i fare for å miste informasjon som kan forklarast med talemålsrelaterte og sosiolingvistiske årsaker. Til dette kan analysemodellen til Finbak (2005) brukast. Han tar likevel ikkje tilstrekkeleg høgde for dei særlege normavvika til nynorskelevane. Analysemodellen skissert i tab. 6 kan hjelpe til å syn-

leggjere motivasjonen for ulike slike normavvik. Modellen er ikkje uttømande, men kombinasjonen av talemålsnær skriving og bokmålssam-anfall er ikkje trekt fram like systematisk andre stader. På same måten som hos Finbak (2005) er kjennskap til talemålet til elevane ein føresetnad for å ta i bruk modellen som analyseverktøy. Brukt på rette måten kan han likevel bidra til å synleggjere kva mekanismar som ligg bak ulike typar normavvik i elevtekstar. Ein slik kunnskap kan danne grunnlag for didaktisk utviklingsarbeid i klasserommet, og på sikt vonleg hjelpe nynorskelevar til å skilje nynorsk frå bokmål og dialekt, og slik bli betre skrivarar.

7 Litteraturliste

- Aske, Jorunn og Sofie Holmen. 2017. Å stave korrekt: Pedantisk pirk eller uttrykk for nasjonal danning? Staveutfordringar til elevar på 8. og 10. trinn. I: *Norsk som reiskaps- og danningfag*, red. Birgitte Fondevik og Pål Hamre, 150–172. Oslo: Samlaget.
- Berge, Kjell Lars, Gustav B. Skar, Synnøve Matre, Randi Solheim, Lars Sigfred Evensen, Hildegunn Otnes og Ragnar Thygesen. 2017. Introducing teachers to new semiotic tools for writing instruction and writing assessment: consequences for students' writing proficiency. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice* 24 (3) 2017, 1–20. doi:10.1080/0969594X.2017.1330251
- Bjørhusdal, Eli og Gudrun Kløve Juuhl. 2017. Bokmålsavvik frå norma i sjetteklassetekstar. *Maal og Minne* 2017 (1), 93–121.
- Blekesaune, Morten og Øystein A. Vangsnes 2020. Språk og standpunktarakterer i nynorsk- og bokmålskommuner på Vestlandet. Manuskript, Universitetet i Agder/UiT Noregs arktiske universitet/Høgskulen på Vestlandet.
- Bråten, Ivar. 2003. Staving. Utvikling, strategier og undervisning. I: *Mening i tekst*, red. Ingolv Austad, 52–66. Oslo: Cappelen.
- Eiksund, Hjalmar. 2015. Mellom borken og veden: Ungdom på jakt etter ein nynorsk identitet. I: *Nye røyster i nynorskforskinga*, red. Hjalmar Eiksund og Jan Olav Fretland, 36–47. Oslo: Samlaget.
- . 2017. Eitt språk – to kompetansar: Føresetnader for sidemål. I: *Norsk som reiskaps- og danningfag*, red. Birgitte Fondevik og Pål Hamre, 258–283. Oslo: Samlaget.

- Evensen, Lars Sigfred, Kjell Lars Berge, Ragnar Thygesen, Synnøve Matre og Randi Solheim. 2015. Standards as a tool for teaching and assessing cross-curricular writing. *The Curriculum Journal*, 27 (2) 2015, 229–245. doi: <https://doi.org/10.1080/09585176.2015.1134338>
- Finbak, Liv. 1998. *Lese- og skrivevansker – dysleksi? En undersøkelse av utvalgskriterier og sammenhenger mellom avkodning og staving*. Doktoravhandling utg. ved Institutt for spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo.
- . 2004. *Stavefeil under lupen: presentasjon av en pedagogisk modell for å beskrive stavefeil*. Trondheim: VOX voksenopplæringsinstituttet.
- . 2005. Analyser av stavefeil. *Spesialpedagogikk* (9) 2005, 20–29.
- Fiskerstrand, Pernille. 2017. *Språkfag og fagspråk: Om møtet mellom skrivekultur i norsk og samfunnsfag på Vg2 yrkesfag*. Doktoravhandling utg. av Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studium, Universitetet i Bergen.
- Fretland, Jan Olav. 2015. Vi analyserer økningen i isokvanter. Ein analyse av nynorskfeil i studentarbeid. I: *Nye røyster i nynorskforskninga*, red. Hjalmar Eiksund og Jan Olav Fretland, 176–187. Oslo: Samlaget.
- Hårstad, Stian og Toril Opsahl. 2013. *Språk i byen: Utviklingslinjer i urbane språkmiljøer i Norge*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Korsgaard, Klara, Monique Vitger og Sara Hannibal. 2011. *Oppdagende skriving - en vei inn i lesingen* (K. M. Thorbjørnsen, oms.). Tilrettelagd for norske forhold av Synnøve Matre, Iriss Hansson Myran og Randi Solheim. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Matre, Synnøve, Kjell Lars Berge, Lars Sigfred Evensen, Rolf B. Fasting, Randi Solheim og Ragnar Thygesen. 2011. *Developing national standards for the teaching and assessment of writing. Rapport frå forprosjekt Utdanning 2020*. Trondheim: Skrivesenteret, Høgskulen i Sør-Trøndelag.
- Matre, Synnøve og Randi Solheim. 2014. Lærarsamtalar om elevtekstar – mot eit felles fagspråk om skriving og vurdering. I: *Alle tiders norskdidaktiker: Festskrift til Frøydís Hertzberg på 70-årsdagen den 18. november 2014*, red. Rita Hvistendahl og Astrid Roe, 219–244. Oslo: Novus.
- Milroy, Lesley & Matthew Gordon. 2003. *Sociolinguistics: Method and Interpretation*. Malden, Mass.: Blackwell.
- Mæhlum, Britt og Unn Røyneland. 2012. *Det norske dialektlandskapet*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

- Nettle, Daniel og Suzanne Romaine. 2002. *Vanishing voices: The extinction of the world's languages*. Oxford: Oxford University Press.
- Preston, Dennis. 2002. What is Folk Linguistics? *Målbryting* (6), 13–23. <https://doi.org/10.7557/17.4751>
- Sandøy, Helge. 1996. *Talemål*. Oslo: Novus.
- . 2009. Standardspråk – kultur og ukultur. I: *Språknormering - i tide og utide*, red. Helge Omdal og Rune Røssstad, 215–228. Oslo: Novus.
- Sjøhelle, Kristin K. 2016. *Å skrive seg inn i språket: Ein intervensjonsstudie av nynorsk sidemålsopplæring for vidaregåande trinn*. Doktoravhandling utg. av Institutt for lærerutdanning og skoleforskning, Universitetet i Oslo.
- Skaathun, Astrid. 2007. *Staveferdigheit: ei undersøking av stavetilegning i norsk barneskole*. Doktoravhandling utg. av Nasjonalt senter for leseopplæring og leseforskning, Universitetet i Stavanger.
- Skjelten, Synnøve M. 2013. *Jakta på kvalitetsforskjellar i elevane sine tekstar: kva skil gode tekstar frå middels gode?* Doktoravhandling utg. av Institutt for lærerutdanning og skoleforskning, Universitetet i Oslo.
- Søyland, Aud. 2001. *Typar feil i nynorsk*. Henta frå <https://www.sprakradet.no/localfiles/nynoo2aso.pdf>
- Tabouret-Keller, Andrée. 1997. Language and Identity. I: *The Handbook of Sociolinguistics*, red. Florian Coulmas, 315–326. Oxford: Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781405166256.ch19>
- Tjora, Aksel. 2017. *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Utdanningsdirektoratet. 2013. *Læreplan i norsk (NOR1-05)*. Henta frå <https://www.udir.no/klo6/NOR1-05>
- . 2020. *Læreplan i norsk (NOR1-06)*. Henta frå <https://www.udir.no/lk20/nor1-06>
- Vagle, Wenche. 2005. Studie 8: Jentene mot røkla. Sammenhengen mellom sensuren i norsk skriftlig og utvalgte bagrunnsfaktorer, særlig kjønn. I: *Ungdommers skrivekompetanse: Bind II: Norskeksamen som tekst*, red. Kjell Lars Berge, Lars Sigfred Evensen, Frøydis Hertzberg og Wenche Vagle, 237–274. Oslo: Universitetsforlaget.
- Vassenden, Lars. 1994. *Språklig nivåsenking – realitet eller myte? ADH-serien nr. 73*. Kristiansand: Agder distrikthøgskole.
- Wiggen, Geir. 1992. *Rettskrivingsstudier II: Kvalitativ og kvantitativ analyse av rettskrivingsavvik hos østnorske barneskoleelever 1*. Doktor-

avhandling utg. av Universitetet i Oslo. Henta frå https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2013071905005

Abstract

This article follows five students, three with Bokmål and two with Nynorsk as their first-choice written variety, during their last five years in Norwegian elementary school. The primary data consists of school texts, collected in collaboration with the research project *Developing national standards for the assessment of writing – a tool for teaching and learning* (2012–2016). The study focuses on the students' distribution of spelling errors, and their development of spelling competence in texts written in their first-choice written variety. The article attempts to answer why Nynorsk students appear to have more spelling errors than Bokmål students. In the analysis, influence of their second-choice variety, Bokmål, and dialect inspired writing are highlighted as essential for this tendency. In the conclusion, a new and improved model in analyzing spelling errors is presented, where the challenges related to the second-choice variety and dialect inspired writing are included as separate categories.

Hjalmar Eiksund
Høgskulen i Volda
Institutt for språk og litteratur
Postboks 500
NO-6101 Volda
Hjalmar.Eiksund@hivolda.no